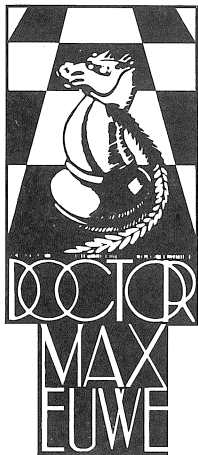

NIEUWSBRIEF

*Comment dame Phesonne et le Souldan de
Baudres joueront aux eschets.*

(Uit de Alexanderroman van Jean Wauquelin.)

nummer 49
lente 1999

kwartaal-
uitgave

Drukkerij
Van Spijk BV
Venlo
ISSN
0927-9768

Geopend:
dinsdag t/m
vrijdag + de
1ste zaterdag
van de maand,
10.30-16.00 uur.

MAX EUWE - CENTRUM

POSTBUS 11513
MAX EUWEPLEIN 30A

1001 GM AMSTERDAM
Tel. 020 - 625 70 17

e-mail: euwemec@xs4all.nl

BESTUUR

E.J. Petersma, voorzitter
J.A. Haasbroek, secretaris
N.D. Oud, penningmeester
H. Böhm
T. Krijns
J. Nagel
H. Ree
K. Sterrenburg
G. Valk
Adviseur Fondswerving: J. van Rijn
Adviseur Museum/Bibliotheek: L.C.M. Diepstraten

Adviseur Topschaak: J.H. Timman
Adviseur Wetenschapszaken: J.H. van den Herik
Bibliothecaris: F.F. Verbeek
Financieel administrateur: F. Bakkes
Schaaktechnisch medewerker: A.C.M. Sibbing
Secretariaat: E.E. Dirksen

Vrijwillige medewerkers: A. van Dijk, P.J. van der Horst, A.R.C. Houthuijzen, H.C. van Keulen, H.J.M. Leeners, T. Oei, J.G. Pauptit, H. Vinke, W.G. Vijvers

MUSEUM

12½ JAAR MAX EUWE-CENTRUM

Het is al weer tweeënhal jaar geleden dat we het tienjarig bestaan van ons Centrum vierden. Daarom dit keer geen feest. Daar komt bij dat over twee jaar de honderdste geboortedag van Max Euwe gevierd zal worden. Nu laten we 8 mei slechts met enige overpeinzingen aan ons voorbijgaan. Euwe overleed op 26 november 1981 en in de loop van 1982 werd een comité in het leven geroepen onder leiding van Henk Wille, destijds voorzitter van de Koninklijke Nederlandse Schaakbond, om waardig herdenking te geven aan de belangrijkste persoonlijkheid in de Nederlandse schaakgeschiedenis. Dat resulteerde na vier jaren van geld bijeenbrengen en plannen maken in de totstandkoming van het Max Euwe-Centrum op 8 november 1986. De eerste tien jaren zijn er tal van activiteiten ten uitvoering gebracht: tentoonstellingen door het hele land, voordrachten en symposia, cursussen en de uitbouw van een inmiddels rijk voorziene bibliotheek. We zijn binnenkort ook toe aan de vijftigste aflevering van de *Nieuwsbrief*.

Het werk dat aan dat alles vast zat en nog steeds veel aandacht vraagt, is op het hoofd neergekomen van bestuursleden en enkele bezoldigde krachten, ondersteund door een handvol vrijwilligers. Enkele van hen zijn wat oud van dagen geworden en het kost moeite om de hoge werkdruk van die eerste tijd vol te houden. Wij zouden het toejuichen als zich een generatie vrijwilligers aanmeldt met belangstelling voor het organiseren van tentoonstellingen en voor het mede verzorgen van uitgaven die het rijke culturele aspect van het schaakspel verdere bekendheid geven. En daarvoor onderzoek in diverse bibliotheken wil verrichten om ideeën te ontwikkelen; alles in goede samenspraak met de museumcoördinator. Wie voelt zich geroepen?

FINANCIËN

De Stichting Max Euwe-Centrum wordt financieel (op weg naar het jaar 2001) ondersteund door **FDC-hypotheekadviseurs, Paardekooper & Hoffman Accountants en Belastingadviseurs, Lost Boys** en de **Gemeente Amsterdam** alsmede door Aegon, Akzo Nobel, Aon, Beheermaatschappij Burger Hofhoek, Bouwfonds Cultuurfonds, ChessBase

Corel
Designers Company
DTZ Zadelhoff
Fontys
Getronics
Grolsche Bierbrouwerij Nederland
IBM Nederland
IHC Caland
ING Nederland
Interpolis
Koninklijke Hoogovens
De Lage Landen International

Milford-Van den Berg Corporate Design
 Moret Ernst & Young
 Nationale Investeringsbank
 Nederlandse Gasunie
 Nedship Bank
 Network Associates
 New In Chess
 PRC-Bouwcentrum
 Van Spijk Drukkerij
 TBI Holdings
 Vector Aandrijftechniek

BIBLIOTHEEK

ONDER DE LOEP

(In deze rubriek wordt door L.C.M. Diepstraten een boek, een thema of een gedeelte uit de MEC-bibliotheek voor het voetlicht gebracht.)

Het was de joodse lijfarts van Koning Alfonso VI van Castilië en Leon (1065-1109), Moses Sefardi, in 1106 onder de naam Petro Alfonsi christen geworden, die een geschrift in het Latijn publiceerde onder de titel: *Disciplina Clericalis*, waarin hij de zeven waardigheden of deugden van de ridder vastlegde. Hij noemde: paardrijden, zwemmen, boogschieten, zwaardvechten, vogel vangen, **schaak spelen** en verzen maken. Een ridder stond pas bij zijn vorst in aanzien, als hij aan al deze zeven vaardigheden kon voldoen. Of dit geschrift van Petro Alfonsi heeft bijgedragen aan de promotie van het schaken is moeilijk te zeggen, maar als men zich verdiept in de middeleeuwse ridderromans, waarin het schaakspel telkens weer aan de orde komt, dan zou men geneigd zijn dat te bevestigen.

De middeleeuwse ridderromans kan men globaal indelen in de *Karelromans*, de *Arthurromans* en de *Alexanderromans*. Daarnaast waren er nog vele andere romans, welke men moeilijk onder één noemer kan brengen vanwege hun divers karakter. Men denke aan *Huon de Bordeaux*, *Livre des échecs amoureux et des échecs d'amours*, *Roman de la Rose*, *Roman de Renart*. In al deze romans is er sprake van ridders die zich met het schaakspel bezighouden.

Als men in de Middeleeuwen van 'roman' spreekt, moet aan een ander genre worden gedacht dan aan de hedendaagse roman. In de Midde-

eeuwen waren het veelal verhalen in de volkstaal (de 'romaanse') en in dichtvorm geschreven. Beroemd zijn geworden de Alexanderromans, waarvan de strofen (*laissez*) bestonden uit twaalfvoetige versregels, welke men daarna de naam *alexandrijnen* heeft gegeven. Welnu, in veel middeleeuwse ridderromans speelt het schaakspel een rol.

Karelromans

Van de Karelromans wil ik noemen *Floris ende Blancefloer* uit 1260 van Diederick van Assenede, een Middelnederlandse bewerking van het Franse origineel, *Floire et Blanchefleur* uit circa 1170. Dit werk is een soort 'Entführung aus dem Serail'. Hier moet de ridder, Floris, een poortwachter om de tuin leiden om zijn geliefde Blancefloer uit haar gevangenschap te bevrijden. Dat doet hij door middel van het schaakspel, waaraan de poortwachter verslaafd blijkt te zijn. De tekst luidt dan: "*Wildi comen corten u tijt Ende spelen scaec, ghelivet u iet? 'Heere' seït hi, 'mi en lustes niet Te scaece nu of teneghen spele Te sitten en si om have vele.' Die poortwerder vraeghe hem schiere Hoe hoghe hi spelen en wilde doe diere Floris seide, hi speelde een spel om hondert bisanten ende niet el. Doe loefden sijt beide ghemene. Men brocht hem een scaec van ivoren bene, dat scone was en rijclijc. Hondert bisanten sette haerlijc. Si setten haer spel ende begonsten haer ghelijc spelen als si wel consten. Floris const best ende want al."*

Voorts wil ik onder andere noemen *Oger le Danois* (ca. 1200), bij Murray genoemd *Oger de Danemarcke* en bij Antonius van der Linde heet het *Oger d'Ardenne*. Wij houden het op de eerste aanduiding. Zo is deze bekend in de Franse literatuurgeschiedenis. Daarin spelen Bauduinet, de zoon van Oger, en Charlot, de zoon van Karel de Grote, tijdens de paasdagen met elkaar schaak. Zij krijgen ruzie en Charlot slaat met het bord Bauduinet de hersens in: "*D'un rock lui dist escheck, car bien le scet trouver, et d'un paonnet vat Charlot mat appeler. Et quant Charlot le vit, en lui n'ot qu'airer; Lors dist: 'Coistron bastart'... - Bastart, ce dist Charlot, vous en fault-il grouiller? 'Il saissi l'eschequier, s'en va l'enfant frapper, Amont parmi le chef lui va tel cop frapper. Qui lui a fait les ex de la teste voler, Et lui fist devant lui la cervelle espauler."*

Ditselfde thema komen we ook tegen in de *Reinout van Montalbaen*, waarin Reinout met een schaakbord Bertholet, de neef van Karel de Grote,

doodslaat. Jan de Tavernier maakte daarvan een afbeelding in de *Cronicques et conquestes de Charlemangne* en dat deed ook Loyset Liédet in de Franse versie, *Renout de Montauban*. Het ging er in de familie van Karel de Grote dus nogal woest aan toe, als men de verhalen mag geloven.

Ten slotte noem ik in deze categorie de roman *Garin de Montglanc*. Hier beheerst het schaakspel vrijwel de gehele roman. Garin komt aan het hof van Karel de Grote met een grote reputatie als schaakspeler en Karel stelt voor dat eens te testen. Garin gaat akkoord en Karel stelt de voorwaarden vast, welke met een plechtige eed moesten worden bevestigd, daar Garin enige twijfels koesterde omtrent de eerlijkheid van diens bedoelingen. De voorwaarden waren: Garin zou bij winst de roem van heel Frankrijk oogsten en Karels koningin tot vrouw. Zou hij verliezen, dan zou het hem de kop kosten. Geen wonder dat bij dit soort praktijken de Kerk het schaakspel vanaf 1061 enige tijd verboden heeft.

De Karelromans hebben in het algemeen wel een historische achtergrond, maar dat wil niet zeggen dat alles ook historisch verantwoord is. Zeker is dat Karel de Grote leefde van 742 tot 814. Hij werd in 800 door Paus Leo III tot keizer gekroond. Veel verhalen zijn echter 'geromantiseerd' en dat is een vorm van geschiedschrijving, waarmee de geschiedenis van het schaakspel in de Middeleeuwen eveneens behept is geweest; men denke aan de Palamedes-legende, waarover wellicht later.

Arthurromans

Van de Arthurromans kent u al *Tristan en Isolde*. Wij noemden deze roman in de *Nieuwsbrief* nr. 47 met een illustratie daarbij op de voorpagina, in het kader van het thema 'schaken en minnen'.

Een volgend voorbeeld is *Walewijn en het Vliegende Schaakbord* van de Vlamingen Penninc en Vostaert uit circa 1320. Deze roman is in een wat moderner Nederlands aanwezig in de MEC-bibliotheek, alsmede ook de bewerking daarvan door Louis Couperus onder de titel *Het zwevende schaakbord* (uit 1922). Verder is de *Fergus* in Middelnederlandse bewerking als *Ferguut* bekend geworden. Daarin komt de volgende passage voor: "*Maer na etene worpsi ten spele Scaec ende worptafele in die zele.*"

Andere Arthurromans waarin het schaakspel een rol speelt zijn *Lancelot van Denemercken* en *Perceval*. Het zijn naast diverse andere romans

werken van de Bretonse schrijver Chrétien de Troyes. Hij schreef er vijf in de jaren zestig, zeventig en tachtig van de twaalfde eeuw. In de *Perceval*, in het Duits vertaald door Wolfram von Eschenback onder de titel *Parsifal*, wordt opnieuw Gauvin (= Walewijn) ten tonele gevoerd. Hij wordt gezien met een vrouw in het kasteel van haar zuster Vergulat. Er zijn geen wapens bij de hand, maar Gauvin zwaait met het zware schaakbord als schild en de vrouw jaagt met de schaakstukken in de hand de vijand op de vlucht. Van Lancelot zijn meer dan drie Middelnederlandse vertalingen en/of bewerkingen. De bekendste is wellicht die van Lodewijk van Velthem. In een Brabantse bewerking kan men onder andere iets lezen over bord en stukken. Een tovenaar "*Maecte een rike scaecspel Van Goude, van selvere gemaecte, Dat noit minsce soe wel geraecte En maecte van enegen stenen; Ende dat scaecbert hier int ghemene, Dat wel dusent marcet was werd.*"

In de Arthurromans is geen sprake van geschiedschrijving. Hier is het magische meestal aan de orde en in vrijwel alle gevallen is er ook een vrouw in het spel die met de stukken weet om te gaan, hetzij om er het spel mee te spelen, hetzij er haar felheid mee uit te leven. Immers, het ging er in de Middeleeuwen heftig aan toe. Johan Huizinga beschrijft dat duidelijk in zijn *Herfsttij der Middeleeuwen*.

Historisch zijn de verhalen dus niet. Het is zelfs de vraag of koning Arthur ooit heeft bestaan, evenals zijn toverwaard Excalibur en zijn paard. Ook de Ridders van de Tafelronde en van de Graal en de 'queeste' of speurtocht daarnaar, zijn aan de fantasie ontsproten en behoren tot de Keltische verhalencultuur.

Alexanderromans

Van nog groter omvang is het aantal Alexanderromans. Het is interessant te speculeren omtrent de vraag of Alexander de Grote, de koning van Macedonië, die leefde van 356 tot 323 voor Christus, het schaakspel in enige vorm heeft gekend. Immers, zijn enorme veroveringen, waarbij hij tot in de Pendsjaab is gekomen en waar hij stootte op het Indiase leger, dat bestond uit strijd-wagens, paarden, olifanten en voetsoldaten, zou daartoe aanleiding kunnen geven zoiets te veronderstellen. Het schaakspel, in India genoemd 'chaturanga' (= vier onderdelen), is een oorlogsspel dat op het Indiase leger is gebaseerd. Dat Alexander dat spel kende is niet erg waarschijnlijk. Toch

laten de middeleeuwse schrijvers hem schaak spelen. Niet omdat zij op de hoogte waren van de ontstaansgeschiedenis van het spel, integendeel, omdat zij Alexander doodeenvoudig behandelen als een middeleeuwse vorst en held, die als een goed ridder het schaakspel als een van de zeven vaardigheden moest beheersen. Veel van de Alexanderromans zijn begonnen als een levensbeschrijving van een van de grootste veroveraars in de wereldgeschiedenis. Zoals bekend trok hij van Macedonië naar Turkije, waar hij via Troje langs de kust bij Epheson en Halikarnassos naar Syrië, Israël en Egypte trok. Daar stichtte hij de stad Alexandrië en voorts ging hij, terug via Damascus, naar Babylon en Persepolis, waarna hij in Voor-Indië kwam.

Reeds voor 500 na Christus verscheen de figuur van Alexander in de talmoed, maar in de Franse Alexanderromans komt hij na een eerste werk van Alberic de Pisançon (Besançon?) bij Alexander de Bernal in zijn *Roman d'Alexandre* voor in een complete beschrijving van zijn leven: zijn ouders, zijn geboorte, jeugd, opkomst, veroveringen, ontdekkingen en zijn dood. In alle verdere romans telt historische exactheid niet. Anachronismen vielen hoogtij. Alexander wordt geïnterpreteerd en geïdealiseerd en bekeken als een middeleeuwer.

Het is onmogelijk in te gaan op alle Alexanderromans waarin het schaakspel een rol speelt. Wij beperken ons tot de twee misschien belangrijkste in dit kader, allereerst de *Roman de Cassamus*.

Roman de Cassamus. De meer gebruikte naam was *Le Voeux du Paon* (De geloften van de pauw), geschreven door Jacques de Longyon omstreeks 1312. In dit werk hebben de bewoners van Epheson (het tegenwoordige Efese) hulp toegezegd gekregen van Alexander. Zij worden namelijk belaagd door de Indiër Clarus, die tot elke prijs de schone Fezonie, dochter van de overleden Heer van Epheson, wil hebben. Alexander heeft geen haast en stuurt enkele van zijn twaalf paladijnen vooruit. Deze edellieden vechten niet alleen, maar vermaken zich ook en spelen spelletjes, waarvan er een drietal wordt genoemd: het spel van de koning die niet jukt, het schaakspel en het spel van de pauwgeloften (een geroosterde pauw is aanleiding tot het afleggen van eden).

Bij het schaakspel blijkt Fezonie zeer zelfbewust op te treden. Met haar tegenstander speelt zij onder de voorgift van een paard en een zet. Niettemin zegt ze te zullen winnen door met een loper

mat te geven in de hoek. In een Middelnederlandse versie leest met dan: " *Ic wil u geven groet vordel; Roc of riddre, welc gi kiest; Mare gevalt dat gi verliest, Dat gi u niet belgen en selt. Ic sal uwen coninc met gewelt Achter in den hornec driven Met enen ouden, daer hij sal bliven.*" Hierbij moet worden aangetekend dat zulks in de Middeleeuwen helemaal niet onmogelijk was. Een loper ('enen ouden') kon slechts springen en wel diagonaal over één veld. Dat betekende dat een loper nooit op een hoekveld kon komen en daar dus ook niet mat kon geven. Op de miniatuur, die ik vond uit *Le Voeux du Paon* ziet men diverse paladijnen en mooie dames aan het schaakspel. Wat vooral opvalt is dat volgens de tekst gedurende de hele partij luidkeels commentaar wordt gegeven door omstanders. Wij zouden ze tegenwoordig kiebitzers noemen.

Volgens de Engelse schaakhistoricus Harold Murray was dat in de Middeleeuwen een heel gewone gang van zaken. Iedereen kon zijn mening geven over de stand van de partij en welke zet vervolgens aan te raden was. (In ons koffiehuis-schaak is dat vandaag de dag eigenlijk nog zo.) Er is één uitzondering. In de roman *Huon de Bordeaux* eiste Huon absolute stilte als hij speelde. Maar dat voelde hij als hoofse plicht. Hij speelde tegen de dochter van koning Yvorin; als hij won, mocht hij van de koning met haar het bed delen. Het zou natuurlijk weinig ridderlijk zijn zich door commentaar van omstanders te laten helpen. *Le Voeux du Paon* was in die tijd zo succesvol dat er nog twee vervolgen op zijn verschenen: *Rester du Paon* in 1338 en *Parfait du Paon* in 1340. In die tijd was het ondenkbaar dat ridders niet tegelijkertijd tot de adel zouden behoren. Alle paladijnen waren dan ook 'paltsvorsten'. Van de Middelnederlandse versie van *Le Voeux du Paon* uit de veertiende eeuw een passage. "*Doe dat conincspel was leden Daermen van der minnen seden Hadde afgesproken menic was Cassamus die goede vielliart Dede hem doe scaecspel bringen Dat van sonderlingen dingen Was gemaect, alse gi selt horen, Hen was beinijn nocht yvoren, Mare van gesteinte harde goet Deen spel dat jegen dander stoet. Deen so was een roet robijn, Ende dander ene miraude fijn. Tscaecbert dat was lasure, ende van goude gedeit allure.*"

Fais et Conquestes De tweede roman die wij hier noemen is van later datum en sluit direct aan op *Le Voeux du Paon*. Het is een roman in proza:

Fais et Conquestes du noble roy Alexandre uit circa 1449, geschreven door Jean Wauquelin. Deze, mogelijk in Atrecht geboren schrijver, woonde in Bergen (Henegouwen) en had daar ook een boekhandel en een atelier. Of hij zijn boek ook zelf illustreerde is mij niet bekend. Wij vonden een kostelijke illustratie, een gekleurde pentekening, waarin men een groot aantal personen rond het schaakbord ziet. De dames dragen hoge puntmutsen en we zien de schone Fezonie rechts. Zij speelt tegen sultan Baudres. Onder de tekening staat geschreven: *Comment dame Phesonne et le Soultan de Baudres joueront aux eschets*. Hier is niet Clarus, maar Baudres, de neef van de koning van India, die Epheson heeft belegerd. Door de inwoners van de stad wordt hij gevangen genomen, maar hij wordt als een gast behandeld en hij mag deelnemen aan het leven aan het hof van Alexander. Hij kan er zelfs schaken met prinses Phesonne. Alexander staat er niet bij op deze tekening. Hij is druk doende met zijn leger de stad te steunen in de strijd. Heel merkwaardig is de afbeelding van het schaakbord, dat bestaat uit vier bij vijf velden en op elk veld staat een stuk. Van groot belang voor de weergave van een schaakscène was dit niet in de middeleeuwse kunst. Het gaat slechts om de duiding. Dat was ook eerder het geval in de miniatuur van *Tristan en Isolde* en bij veel andere schaakvoorstellingen in miniatuur.

Andere romans

Van de vierde categorie middeleeuwse romans wil ik de belangrijkste noemen. Allereerst de *Roman de la Rose* van Guillaume de Loris (Clopinel) uit 1230 en veertig jaar later voortgezet door Jean de Meung. Bij De Loris begint het met de hoofse liefde. Het is een voorbeeld van liefde en van wellevendheidskunst. Bij De Meung wordt echter de hoofse liefde en de monikkenmoraal bespot en de vrouw over de hekel gehaald. Daarentegen worden de natuur en de rede verheerlijkt. Veel kritiek kwam daarop van Christine de Pisan (1364-1430), die men de eerste feministe zou kunnen noemen. Zij kwam als eerste op voor de rechten van de vrouw. In de *Roman de la Rose* komt een uitvoerige passage voor over het schaakspel. Er wordt onder andere verteld over de twee manieren waarop in het middeleeuwse schaak een partij kon worden gewonnen, namelijk door mat te zetten en, wat vaker voor kwam, door de koning te beroven van al zijn pionnen en stukken. De Engelsen noe-

men dat 'winning by bare King'.

Een andere beroemde roman is de *Roman de Renart*. In de Middelnederlandse versie is dat *Van den Vos Reinaerde*. Van de Franse roman bestaan verschillende versies. In de oorspronkelijke spelen Ysegrim de Wolf en Reinaert de Vos verschillende partijen schaak voor een goudmark per stuk. Toen Ysegrim won voor honderd pond: "*Ysegrin fu du jeu apries, Del paonnet a un roc pris; Apres le roc a pris la fierce. Tant joueront c'ainz qu'il fust tierce Gaaigna Ysengrins cent livres*". Er bestaat een interessante voorstelling van *De vos en de wolf aan het schaakspel*. Het is een basreliëf op een Tsjechische kacheltegels. Terugkomend op de tekst wijs ik hier intussen op 'la' fierce, waar de Arabische ferz inmiddels vrouwelijk is geworden. In een later geschrift met de titel *Dits et contes de Baudoin de Condé et son fils Jean de Condé* blijkt de fierce de Maagd Maria te zijn geworden: "*Ce fu la beneoite virge De l'eschequir la vraie firge Dont li dyables fu matez*". Daarbij aansluitend vond ik nog een van de werken van Gauthier de Coincy, namelijk *Miracles de la Sainte Vierge*, dat een allegorie vormt van het geestelijk leven, voorgesteld als een schaakspel tussen God en de duivel. De duivel heeft de mens in de hoek van het bord gedreven en staat op het punt hem mat te zetten. Zijn sterkste zet was het verdrijven van Adam en Eva uit het aards paradijs. Op dat moment komt God tussenbeide en maakt de Fres tot de Vierge Marie: "*Ceste fierce n'est pas d'ivoire; Ainz est la fierce au roy de gloire Qui rescout toute sa meinsnee Qu'avoit deables defrainée Ceste fierce le mate en roie; Ceste fierce le mat en angle*." Et cetera.

Over *Huon de Bordeaux* schreef ik hierboven al en in de *Nieuwsbrief* (nr. 47). Deze roman kan men bij deze vierde categorie rekenen, evenals de voor de techniek van het schaakspel in de Middeleeuwen zo belangrijke romance *Le livre des échecs amoureux et des échecs d'amours*. Er is zowel een versie van in dichtvorm als in proza. Er wordt een complete partij behandeld tussen een dame en haar tegenstander. Er wordt gespeeld vanuit een bepaalde opstelling, namelijk de korte assize, een soort tabya, zoals de Arabieren die hadden. Een assize is een groep van regels welke in een bepaalde regio in acht werden genomen. Omdat het spel nog zo traag was in de Middeleeuwen, startte men de partij niet vanuit de basisopstelling, zoals we die vandaag kennen, maar daar waar het middenspel ongeveer kon beginnen. De assize bepaalde dus waar de pionnen

en stukken moesten staan.

Op de *Roman de Troie* wil ik dit keer niet ingaan. Deze past in de Palamedes-legende over het ontstaan van het schaakspel naar middeleeuwse opvattingen. Het boek maakt deel uit van de schaakgeschiedenis in de Middeleeuwen en vraagt zoveel aandacht dat daaraan een apart artikel kan worden gewijd. Wellicht is dat iets voor een volgende *Nieuwsbrief*.

In de MEC-bibliotheek vindt u over bovenstaande de volgende boeken.

Couperus, Louis, *Het zwevende schaakbord*;

Diepstraten, L., *200 jaar correspondentieschaak in Nederland*;

Diepstraten, L., 'Geschiedenis van het schaakspel', in: *Lettisch Gambiet*, deel III, p. 267-356

Gizyck, J., *A History of Chess*;

Jonckbloet, H., *Walewijn en het vliegende schaakbord*;

Linde, A. van der, *Het Schaakspel in Nederland*;

Murray, H., *A History of Chess*;

Strouhal, E., *Acht x Acht*.

PAARDEN

Paarden van hout zijn de meest kwetsbare stukken van het schaakspel, omdat ze niet uit één stuk zijn gemaakt. Na verloop van tijd laat de lijm los, zodat het hoofd van de romp wordt gescheiden. Elk bestuurt van een schaakvereniging dat zichzelf respecteert, heeft in de materiaalkast een potje lijm. Het lijmen der paarden behoort tot het werk van de materiaalcommissaris. Op mijn club is dat een vrouw.

Paarden bezitten bovendien een bijzondere aantrekkingskracht. Dat heeft te maken met hun sierlijke vorm en het feit dat ze spronggewijs worden verplaatst. Op clubs worden ze het veelvuldigst ontvreemd. Dat is alom bekend. Toen ik mijn dochttertje leerde schaken, mocht ik al haar stukken slaan, maar de paarden niet. Het was ook verboden ze te ruilen. Dan ging ze huilen.

Mijn schaakvriend Hoeksteen vertelde me eens dat hij een paard in de gracht had zien drijven. Hoeksteen, een nuchtere man zonder Elorating, woont met zijn vriendin op een boot in de Singelgracht in Amsterdam. Ze waren klaar met

het buiten hangen van de was, toen Hoeksteen in de verte een wit paard zag naderen, keurig recht op, mooi koers houdend, alsof het dier vanaf de Stadhouderskade draadloos werd bestuurd. Daar had zelfs hij van opgekeken. Het was een oktoberdag, een dag waarop de firma's van rondvaartboten en verhuurders van waterfietsen met elkaar leken te hebben afgesproken te staken, zodat het paard ongehinderd richting Amstel kon varen.

Hoeksteen was teleurgesteld dat ik niet verbaasd was en dat gebrek aan verwondering moest ik natuurlijk toelichten. Ik zei hem dat ik van dat paard af wist, omdat kort daarvoor - zo wees een reconstructie van de data uit - een wit paard van het grote schaakspel waarmee sinds de zomer van 1996 op het Max Euweplein wordt gespeeld, was ontvreemd. Hoeksteens beschrijving van dit paard klopte.

Een junk steelt een damestas. Het geld bewaart hij. De tas gooit hij in de bosjes. Een rover dwingt een man zijn portefeuille voor de dag te halen. Het ongure individu maakt zich uit de voeten. Het geld stopt hij in zijn zak. De portefeuille gooit hij in de gracht. Maar sinds wanneer jat een onverlaat een hard plastic schaakpaard en gooit dat in het water, misschien wel vanaf de Hein Donnerbrug bij het Casino?

Navraag leerde dat de eerste schaakstukken rond Pasen 1997 zoek geraakt waren: een paar pionnen. Vervolgens kwamen de paarden aan de beurt, eerst een witte knol, kort daarna beide zwarte paarden. Het voorval met het witte paard, het beest dat te water was geraakt, haalde *De Echo* en zelfs het televisieprogramma *Spijkers* op Nederland 3. Zo werd ons land dus in de gelegenheid gesteld de kleptomanie met eigen ogen te bekijken.

De paarden werden vervangen door andere, maar die beesten waren lang niet zo mooi. De schaakstukken op het Max Euweplein worden 's avonds door stadswachten opgeborgen. Vroeger gebeurde dit in een kar die elders op het plein werd opgeslagen. Sinds de zomer van 1997 staan er naast het bord bankjes waaronder de paarden en de overige stukken de nacht kunnen doorbrengen, zodat niet meer met ze hoeft te worden gezeuld. Begin 1998 ging het helaas weer mis. De stadswachten verzaakten één keertje hun plicht. De volgende ochtend ontbraken er vier stukken.

En dit herhaalt zich tot op heden: stelen, vervangen, stelen, vervangen, gevolg van een vermalijde vorm van criminaliteit.

Errit Petersma

Deze Nieuwsbrief is een uitgave die bestemd is voor de donateurs van het Max Euwe-Centrum. U kunt de Nieuwsbrief regelmatig ontvangen door donateur te worden van de Stichting Max Euwe-Centrum, door een bedrag van minimaal f 25,- per kalenderjaar (meer mag ook) over te maken op Postbankrekeningnummer 5401670 t.n.v. Stichting Max Euwe-Centrum te Amsterdam. Of door te bellen: 020-6257017 waarbij u advies omtrent betaling mag verwachten. Opmerkingen of kritiek op de inhoud van de Nieuwsbrief zal gaarne worden aanvaard, als dat de kwaliteit kan verbeteren.

Penningmeester gezocht

Het bestuur van het Max Euwe-Centrum (MEC) zoekt een penningmeester. Onze zeer gewaardeerde Niek Oud treedt wegens het bereiken van de 72-jarige leeftijd af. Suggesties voor een opvolger zijn van harte welkom bij de voorzitter van het bestuur, Errit Petersma (MEC: 020-6257017; thuis: 020-6845514).

Het Max Euwe-Centrum stelt goede ideeën op prijs. Degenen die met ons mee willen denken over mogelijkheden op het gebied van bijvoorbeeld (schaak)tentoonstellingen of andere activiteiten, worden verzocht ons met een briefje daarvan op de hoogte te stellen. Schaakboeken-verzamelingen kan men legateren aan stichtingen als het Max Euwe-Centrum. Als u zelf daarover denkt of iemand kent met deze gedachte, houden wij ons van harte aanbevolen.